

HARBIY SOTSILOGIYANING VUJUDGA KELISHI**Nurqulov Bunyod G'ofir o'g'li**

O'zbekiston Milliy universiteti Ijtimoiy fanlar fakulteti
Sotsiologiya kafedrasida stajyor o'qituvchisi.

Nabiyeva Nilufar Olimjon qizi

O'zbekiston Milliy universiteti Ijtimoiy fanlar fakulteti
Sotsiologiya yo'nalishi 1-bosqich talabasi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.11203276>

Annotatsiya. Ushbu maqolada "harbiy sotsiologiya"ning vujudga kelishi, bunga sabab bo'lgan omillar, harbiy sotsiologiya bo'yicha olib borilgan tadqiqotlar va natijalari, S.Staufferning harbiy sotsiologiyaga qo'shgan hissasi va "Amerikalik askar" asari, harbiy sotsiologiyaning jamiyatdagi o'rni to'g'risida so'z boradi.

Kalit so'zlar: harbiy sotsiologiya, sohadagi asosiy tadqiqotlar, urush va mojarolar, harbiy va fuqarolik jamiyati.

EMERGENCE OF MILITARY SOCIOLOGY

Abstract. In this article, the emergence of "military sociology", the factors that led to it, research and results on military sociology, S.Stauffer's contributions to military sociology and the work "the American soldier", about the role of military sociology in society, are discussed.

Key words: military sociology, basic research in the field, War and conflict, military and civil society.

ПОЯВЛЕНИЕ ВОЕННОЙ СОЦИОЛОГИИ

Аннотация. В статье рассматривается возникновение «военной социологии», факторы, вызвавшие ее, исследования и результаты военной социологии, вклад С. Стауффера в военную социологию и работа «Американский солдат», роль военной социологии в обществе.

Ключевые слова: военная социология, фундаментальные исследования в этой области, войны и конфликты, военное и гражданское общество.

Harbiy sotsiologiya – sotsiologiyaning ixtisoslashgan sohasi bo'lib, harbiylarning jamiyatdagi rolini o'rganishga, shuningdek, urushning ijtimoiy dinamikasi va ta'sirini o'rganishga qaratilgan. Ushbu fanlararo soha harbiy muassasa va katta jamiyat o'rtasidagi murakkab munosabatlarni tushunish uchun sotsiologiya, siyosatshunoslik, antropologiya va psixologiya elementlarini o'z ichiga oladi.

Sotsiologiyaning kichik sohalaridan biri bo'lgan harbiy sotsiologiya, harbiylarning jamiyatdagi rolini tushunishga qaratilgan. U 20- asrning boshlarida, 1-jahon urushi davrida urushning ijtimoiy dinamikasi va ta'sirini o'rganish sohasi sifatida paydo bo'lgan. Harbiy sotsiologiyaning paydo bo'lishiga qurolli to'qnashuvlarning ko'lami va murakkabligi oshib borishi ta'sir ko'rsatdi, bu esa urush va harbiylarning ijtimoiy oqibatlarini o'rganish zarurligini ko'proq tan olishga olib keldi.

1940-yillar davomida AQSH armiyasida jiddiy sotsiologik tadqiqotlari o'tkazildi. Ularga 1940-1950-yillarda AQSHning eng taniqli sotsiologlaridan biri, U.Ogbornning shogirdi S.Stauffer (1900-1960) boshchilik qilgan edi. Staufferni haqli ravishda harbiy sotsiologiya asoschisi deb hisoblash mumkin [1]. Stauffer va taniqli ijtimoiy olimlar jamoasi P.Lazarsfeld, E.Gutman - Ikkinchi Jahon urushi paytida yarim milliondan ortiq amerikalik askarlarni irqiy integratsiyadan tortib ofitserlarning faoliyatigacha bo'lgan barcha narsalarga munosabatini aniqlash uchun intervyular, ikki yuzdan ortiq anketalar va boshqa usullardan foydalangan holda so'rov o'tkazdilar.

Ularning javoblari, deyarli har doim murakkab va ko'pincha ziddiyatli bo'lib, ularning jamiyati va asosiy guruhlari tomonidan belgilab qo'yilgan va aniqlangan shaxslarni ochib beradi. Bundan tashqari, aynan Stauffer va uning hamkasblari "Amerikalik askar" (1949) asarini o'rganish davomida "nisbiy mahrumlik" ning muhim sotsiologik kontseptsiyasini ishlab chiqdilar [2].

Tadqiqot 4 jildda nashr etilgan

- I jild, amerikalik askar: armiya hayoti davomida tuzatish
- II jild, Amerika askari: jang va uning oqibatlari
- III jild, Ommaviy aloqa bo'yicha tajribalar
- IV jild, O'lchov va bashorat [3].

Harbiy sotsiologiya bo'yicha tadqiqotlar harbiy muassasaning ijtimoiy o'lchovlarini va uning jamiyat bilan o'zaro munosabatlarini yoritib beradigan keng ko'lamlı mavzular va tadqiqot yo'nalishlarini o'z ichiga oladi. Harbiy sotsiologiyadagi asosiy tadqiqotlardan ba'zilari quyidagilardan iborat:

- *Fuqaro-harbiy munosabatlar*: Tadqiqotchilar harbiy va fuqarolik sektorlari o'rtasidagi munosabatlarni o'rganadilar, siyosatni ishlab chiqishda harbiy ta'sir, siyosatga harbiy aralashuvlarning ta'siri va harbiy ishlarda fuqarolik nazoratining roli kabi masalalarni o'rganadilar.

- *Jang va urush*: Olimlar jangovar va urushning ijtimoiy dinamikasini, jumladan, mojaroning askarlarga psixologik ta'sirini, jangovar vaziyatlarda harbiy qismlarning ijtimoiy tashkil etilishini, zo'ravonlikning shaxslar va jamiyatlarga ta'sirini o'rganadilar.

- *Harbiy madaniyat va o'ziga xoslik*: Tadqiqotlar harbiy madaniyatni belgilaydigan qadriyatlar, e'tiqodlar va me'yorlarni, shuningdek, harbiy o'ziga xoslik harbiy xizmatchilarning xatti-harakatlari va tajribasini qanday shakllantirishini o'rganadi. Tadqiqotchilar harbiy madaniyatning harbiy tashkilotlarda qanday uzatilishi va ichki singdirilishini o'rganadilar.

- *Harbiy oilalar va jamoalar*: Tadqiqotlar harbiy oilalar duch keladigan tajriba va qiyinchiliklarga, harbiy xizmatchilar va ularning yaqinlarini joylashtirish, reintegratsiya, oila dinamikasi va ijtimoiy qo'llab-quvvatlash tarmoqlari kabi muammolarni o'rganishga qaratilgan.

- *Harbiy xizmatdagi gender va xilma-xillik*: Olimlar gender, irqiy, etnik kelib chiqishi va harbiy xizmatdagi xilma-xillikning boshqa shakllarini o'rganadilar, jangovar rollarda gender integratsiyasi, armiyadagi xilma-xillik siyosati va boshqa mavzularni o'rganadilar.

- *Harbiy yetakchilik va sotsializatsiya*: Tadqiqotlar armiyadagi yetakchilikni rivojlantirish va ijtimoiylashuv jarayonlarini o'rganadi, harbiy rahbarlar qanday tayyorlanishi, tanlanishi va baholanishi, shuningdek, yetakchilik uslublari va amaliyotlari tashkilot madaniyati va samaradorligiga qanday ta'sir qilishini o'rganadi.

Bular harbiy sotsiologiya bo'yicha olib borilgan turli tadqiqotlarning bir nechta misollari bo'lib, harbiy va jamiyat o'rtasidagi murakkab munosabatlarni tushunishimizga yordam beradi. Ushbu va boshqa mavzularni o'rganib chiqib, harbiy sotsiologiya tadqiqotchilari harbiy siyosat, amaliyot va qarorlar qabul qilish haqida ma'lumot beradigan qimmatli fikrlarni ishlab chiqaradilar, natijada qurolli kuchlar va mojarolarning ijtimoiy dinamikasini yanada chuqurroq tushunishga yordam beradi.

Harbiy sotsiologiya harbiy muassasa va umuman jamiyat o'rtasidagi munosabatlarni tushunishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Harbiy sotsiologiya harbiy dunyo va fuqarolik jamiyati o'rtasida ko'prik vazifasini o'taydi va harbiy institutlarning murakkab o'zaro ta'siri, dinamikasi va umuman jamiyatga ta'siri haqida qimmatli tushunchalar beradi. Ushbu munosabatlarni o'rganish orqali ushbu sohadagi tadqiqotchilar zamonaviy jamiyatlarda xavfsizlik, mudofaa va ijtimoiy muammolarni chuqurroq tushunishga hissa qo'shadilar.

Xulosa

Xulosa qilib shuni aytishim mumkinki, harbiy sotsiologiyaning paydo bo'lishi harbiy va jamiyat o'rtasidagi murakkab va ko'p qirrali munosabatlarni yoritishga yordam berdi, bu esa mudofaa va milliy xavfsizlik bilan bog'liq ko'proq ma'lumotli qarorlar qabul qilish va siyosatga hissa qo'shishi mumkin bo'lgan qimmatli tushunchalarni taqdim etdi.

REFERENCES

1. Stouffer, Samuel A., Edward A. Suchman, Leland C. DeVinney, Shirley A. Star, and Robin M. Williams, Jr. Studies in Social Psychology in World War II: The American Soldier. Vol. 1, Adjustment During Army Life. Princeton: Princeton University Press, 1949. 125
2. https://en.wikipedia.org/wiki/Samuel_A._Stouffer
3. Жиянмуратова Г.Ш. Электорал хулқ-атвор мотивацияси: мазмун-моҳияти ва структураси / Социология ва ҳуқуқ / Социология и право / Sociology and law. 2022. 1-жилд. 2-сон. – Б. 37-40. / https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=fdboTmYAAAJ&citation_for_view=fdboTmYAAAJ:Tiz5es2fbqcC
4. Джиянмуратова Г. Ш. и др. СИЁСИЙ БЕГОНАЛАШУВ НАЗАРИЯЛАРИ: ШАКЛЛАНИШИ ВА РИВОЖЛАНИШИ ТАРИХИ //ЖУРНАЛ СОЦИАЛЬНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ. – 2022. – №. SI-2.